գործը իւր մէջ ամբողջական է, ի հարկէ նկատելով զայն իբրեւ ամփոփում մը, եւ ոչ "քննական պատմաբանութիւն", ինչպէս խորագիրը կը կրէ։ Ա՛յլ է խնդիր մը իւր մէջ ուսումնասիրել իբրեւ մանագէտ։ Այլ է ուրիշներու ուսումնասիրութեանց եզրակացութիւնները ի մի ամփոփել, վերջին նկարագրով կը նկատենք մենք Հեղինակին գործը։

Հոն պիտի գանէ ընթերցողը այն ամէն խնդրոյ պատասխան՝ որոնք Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի, նախապէս բնակիչներու ծագման, պատմութեան, քաղաքակրթութեան եւն մասին կրնային յարուցուիլ, բնականաբար հակիրճ, խիստ ազնիւ մէջ, բայց ամէն անգամ ցոյց տրուելով աղբիւրներն, ուր մանրամասնութիւններ կարելի է հարցնել։

Ամէն կէտի մէջ պիտի բաղձալինք որ Հեղինակն, խորութիւն գնէր հին եւ նոր աղբիւրներու մէջ, յայտնի է որ հնագոյն շրջանի համար նորագոյն քննութիւնք միայն արժէքաւոր են եւ վստահելի, քան օր, համար տասնեակ եւ աւելի հարիւրներ յառաջ գրուած ուսումնասիրութիւնք, թէեւ պնոյք ալ երբեմն խոտելի չեն։ Գովելի է այս կողմանէ Հեղինակին այն ջանքը, որ ամէն պարագայի մատանիշ կ'ընէ նաեւ հայերէն թարգմանութեամբ մատչելի աղբերը՝ Հանդիսի կամ տարիշ թերթերու մէջ։

Նիւթիս վերաբերեալ նոգագոյն գրեթէ բոլոր դասական գործերուն ծանօթ կ'երեւայ։ Ի հարկէ ամէն քննութեան ծանօթութիւն չի կրնար պահանջուիլ, մանաւանդ այսպիսի նիւթի մը մասին, որուն վրայ կամ ցրիւ լրագիրներու մէջ գրուած է, եւ կամ մեծածախս հրատարակութիւններու մէջ, զորոնք ձեռք բերել անհնարելի մը միջոցները չեն կրնար ներել։

Հեղինակի եռանդը արժանի է ամենայն կողմանէ քաջալերութեան, եւ մենք ի սրտէ կը մաղթենք որ յարատեւէ նա իւր սկսած ճանապարհի վրայ անընկճելի՝ համոզուած թէ ապարդիւն պիտի չըլլայ իւր վաստակը ազգի մը համար, որուն ձեռքը ցայսօր կը պակսին եւ կը պակսին ձեռնարկներ, որոնք պատմեն ազգին անցեալ իրական փառքը եւ հերքեն կեղծ, գուշակորուածը։

Հ. Ն. Ս."

2. ՍԻՄՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ. – Շիրվանզադէ, գրական ուսումնասիրութիւն Ցիլիս, տպ. Ս. Ղազար։ 1911, 8ո էջ 338։ Գինն՝ 80 կ.։

Ռուսահայ ականաւոր մատենագիրներէն մին է այսօր Շիրվանզադէ։ Եւ հայութիւնը դիտցած դնահատել անոր արժանիքը, մանաւորապէս անոր 30 ամեայ գրական գործունէութեան յոբելեանի առթիւ, երբ բացի լրագրական յօդուածներէ լոյս տեսան նաեւ առանձին հատորներ՝ նուիրուած Յակոբեանի գրական գործունէութեան եւ այդ գործունէութեան արժէքին, այսպէս Գ. Քալֆասեան, Ընտանեանէ, Ցերաբերեանէ, Յակոբեանէ։

Վերջնոյս աշխատութիւնն ունիմ առջեւս։

Յակոբեան իւր աշխատութեան նիւթ չէ ընտրած Շիրվանզադէի կենսագրութիւնն, այլ ջանացած է ուսումնասիրել անոր արտադրութիւնները, դնահատել ըստ ներքին արժէքին։ Հոն ջանացած է տալ Շիրվանզադէի պատմուածքներու, վէպերու եւ թատերագրութեանց Հիմնաւոր վերլուծութիւնք, քննադատել զանոնք գրական տեսակէտով, յերեւան հանել Շիրվանզադէի բարոյական աշխարհայեացքը եւ վերջապէս ցոյց տալ ազդեցութիւնը գրական եւ հասարակական տեսակէտներով հայ մատենագրութեան եւ կեանքի վրայ։

Ծանրամասնութիւններ յառաջ բերել անպէտ կը համարինք։ Հեղինակն իւր տեսութիւնն համառօտիւ ծանօթացուցած է արդէն ուսումնասիրութիւն ընթերցողներուն (տես Հանդ. Ամ. 1911, 221)։

Ով որ կը հետաքրքրուի Շիրվանզադէով եւ կը փափաքի ունենալ անոր գործունէութեան վրայ ամբողջական գաղափար, կը յանձնենք կարդալ պ. Յակոբեանի գործը։

Հ. Ց. ՅԷՌՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

3. ՅՈՎՀ. Ա. ՄԻՆՋԵՐԵԱՆ – Գանձարան Հայոց լեզուի ճոխութեանց, հաւաքեց – Մերաստաստան Բանասէրի։ Պարիս, Տպ. Բանասէրի, 1910, էջ 75, գինն՝ 2 ֆր.

Պիտի չգովիմ այս գործը՝ որովհետեւ յինքեան իսկ գովելի է։ Այլ պիտի գովեմ ու գնահատեմ՝ որ վասն դի շատ մը հայերենագէտներու օրինակ ըլլալու չափ աշխատած է — Հեղինակը, որ Հայ-կաթողիկէ Դ. Պարդապետ մըն է։ Աշխատած է յամառ ոգեւորութեամբ եւ կարելի կատարելութեան հասցնելով իւր երկը։ 75 էջերու մէջ՝ այլեւայլ կրօնական քառերն հաւաքել՝ ինչպէս համազուեցեալք փոքրիկ համամատութիւնէ մը, ապրիւնք մը եւ, զոր կը նշանակենք Մխիթարեան Պարդապետի ի գովութիւն։ Երկայն Ժամանակներէ հետէ Մխիթարեան Վ. փարակաւած է գրական հիւանդութենէ մը, այսինքն գրաբար հայերէնի սիրահար՝ իւր կարելին կ'ընէ իւրովանն փոքրիկ կոթողներ կանգնելու

digitised by A.R.A.R.@